

ULLA LUNDQVIST

*Kära
Helga*

ULLA LUNDQVIST

*Kära
Helga*

 SAGA
EGMONT

Ulla Lundqvist

Kära Helga

Saga

Kära Helga

Omslagsfoto: Shutterstock

Copyright © 1986, 2019 Ulla Lundqvist och SAGA Egmont, an imprint
of Lindhardt og Ringhof A/S Copenhagen

All rights reserved

ISBN: 9788726143706

1. E-boksutgåva, 2019

Format: EPUB 2.0

Denna bok är skyddad av upphovsrätten. Kopiering för annat än
personligt bruk får enbart ske efter överenskommelse med Saga samt
med författaren.

Lindhardtogringhof.dk

Saga är ett förlag i Lindhardt og Ringhof, ett förlag inom Egmont-
koncernen

I: Stora tösen

TÖSEN

En halvgrå dag i slutet på maj satt Helga ensam vid köksbordet med Dagbladet utbrett framför sig på vaxduken. Förmiddag var det, och ovanligt nog alldeles tyst i huset. Klockan på väggen tickade sömnigt, Helga var nära att nicka till. Hon var hemma från skolan på grund av sjukdom, något som hänt ytterst sällan i hennes tolvåriga liv.

Sjuk var hon egentligen inte, inte nu längre, men skolsyster hade utfärdat ett påbud att man måste stanna hemma ett par extra dagar när man hade haft en smittsam sjukdom. Sist bland alla ungarna på femtons gård hade Helga fått vattkoppor, just när alla hade börjat tro att hon ensam skulle slippa. Hon hade hjälpt till mycket med alla som var sjuka, både de egna småsyskonen och andra barn i huset – och det hade säkert gett motståndskraft, sa alla de stora. Men så fick hon eländet ändå, sist av alla, och värst av alla. Värst kanske för att hon var den äldsta. De minsta ungarna, Lindbergs lilla tös Anna till exempel som bara var arton månader, hade knappt varit sjuka alls. Men Helga hade först fått hög feber – inte lika rysligt förstås som när hon hade spanskan för fem år sedan – och sen hade det kommit massor med koppor som hade kliat något så förjordat. Hon hade rivit av en stor en i pannan, innan den var mogen och torr, det skulle bli ärr i evighet, sa folk. Men man kan dölja det med en hårslinga. En tjusarlock, sa Emil Nygren och drog Helga kärleksfullt i flätan.

– Tjusarlockar har bara pågar, sa Helga, men hon var nöjd med trösten ändå och Emil tyckte hon om, precis som

hon tyckte om alla Nygrens.

Hennes ögon var bara smala springor nu, där hon satt och halvsov med hakan stöttad i händerna. Men så fick hon plötsligt syn på något i tidningen: sitt eget namn! Hennes ögon spärrades upp. Det var i en dödsannons på första sidan, kors då så hemskt:

*Vår kära lilla
HELGA
dog idag, lämnande
oss i djup sorg
Den 17 maj
1923
C M Andersson
syskonen
Jordfästningen äger
rum den 24 d:s å
Pålsjö kyrkogård
kl. 2:30 e.m.
-
Döden är intet ondt*

Så hemskt, tänkte Helga igen. Och så konstigt. En tös precis som jag. Ifall jag hade? Vad skulle det då stått i tidningen. Ifall dom nu skulle ha råd med en annons förstås. För det kostar väl? Vissa dödsannonser var stora, dubbelt så stora som den här eller ännu mer, men då var det oftast nån gubbe som hade dött, nån disponent eller grosshandlare. Eller jordbrukare och hemmansägare, som morfar. Han hade dött med annons, det var det året Helga börjat skolan. Mor hade annonsen kvar i stora skänken i rummet. Tillsammans med en torkad blomma och ett papper med svarta kanter och psalmverser.

- C M Andersson, funderade hon vidare, halvhögt för sig själv. Det är väl den döda Helgas far kanske. Eller mor? Kanske hade hon bara det ena? Eller så fick inte hennes mor vara med i annonsen. Fast syskonen fick ju. Undras hur många dom kan vara? Stackars hon, kanske ingen mor, bara en massa småungar att passa! Och en far förstås, men det vet man ju hur en far kan vara. Ja inte alla förstås och inte alltid.

Helga beslöt sig för att C M Andersson, det var nog ändå moren. Annars var det för sorgligt att tänka på.

Helga tittade ut genom fönstret och såg utan att se: piskställningen och ingången till bryggghuset där man tvättade i stora kar och dasslängan och soptunnan och buskarna inne vid väggen. Plötsligt var hon alldeles klarvaken och huvudet var fullt av tankar som surrade kring som insekter. Det hände så lätt med Helga. Ett ord utifrån, en rad i en bok eller en tidning, en bild - och så var det genast färdigt. Hon kunde då vandra med blicken i rummet utan att se ett enda dugg, ja hade det kommit en schimpans och satt sig framför henne så hade hon bara tyckt att det var alldeles självklart och hade manskören Harmoni börjat sjunga "Vintern rasat" i örat på henne så hade hon tyckt att det var lika lite anmärkningsvärt. Värst var det i skolan. Magister Nord kunde skrika sig blå. Hon hörde nog, men det *var* liksom ingenting, det angick inte henne. Inte när huvudet var fullt med helt andra ljud och alldeles annorlunda bilder som hon åtminstone delvis bestämde över själv.

- Helga är en drömmare, sa Tora och mor.

- Helga ska bli filosof, sa Emil. Men magister Nord sa:

- Helga är ouppmärksam! Det räcker inte att kunna stava och räkna, man måste höra på och följa med också!

Sedan en tid hade Helga en hemlig bok, ett gammalt skrivhäfte, som hon plockade fram ibland när hon var

alldeles säker på att ingen skulle komma på henne. I den skrev hon ner en del av det som då och då tumlade omkring i huvudet på henne. Det hände nämligen ibland att hon lyckades fånga en av de förbirusande tankarna, hålla fast den, syna den lite och bekanta sig lite bättre med den. Den sortens tankar som hon kände att hon ville ha kvar skrev hon ner i sin bok.

Just nu hade hon fått tag i en sådan tanke. Den rörde naturligtvis den döda flickan som bar hennes eget namn. Hon försökte bestämma hur gammal hon kunde ha varit, var hon hade bott och vilken klass hon hade gått i. Om hon nu alls gick i skolan? Jo, men det gjorde hon nog. I andra klass, tänkte Helga. Hos någon snäll fröken, en helt annan sort än magister Nord. Och nu var alla hennes klasskamrater ledsna, de kanske var lediga från skolan – åtminstone skulle de bli lediga den 24 när begravningen var.

Just som Helga har fått fram sin hemliga bok kommer brevbäraren ledandes sin cykel över gården. Hon flyger upp från stolen. Varje dag vecka ut och vecka in har det varit så nu, ända sedan hon blev sjuk och fick stanna hemma från skolan. Hon ser Brev-Nisse eller hör ljudet av hans cykel och en liten stund tänds hoppet: Idag är där nog ändå nånting från Vanda, åtminstone ett kort med en Skansenstuga på, men helst ett brev! Det är så längesedan nu och Vanda har bott i Stockholm ett helt år. Inte någon enda gång på den tiden har hon varit hemma, och breven kommer inte alls så ofta som hon lovade. Pengarna räcker förstås inte. Och ändå skickar Tora, hennes mor, frimärken i vartenda brev.

Nu har Nisse fått syn på Helga genom fönstret och ... jo, nog viftar han med något vitt i handen och det ser ut som

om han säger något. Som blixten är Helga ute på förstubron:

- Från kungliga huvudstan, säger han. Från den granna Vanda, både te dej å te mor hennes! Fästemensnyheter kanske!

- Äh, säger Helga men hon är så glad att hon inte kan se sur ut för det där om granna Vanda och fästeman. Ändå vet ju Nisse lika väl som alla här i huset hur det är med Vanda och varför hon tyckte att hon måste ge sig från stan. Det är ingenting att skoja om.

- Ä du inte så frisk så du ska te skolan snart, avslutar Nisse innan han vinglar tillbaka på cykeln genom porten.

- I morron, säger Helga tankspritt, hon har både sitt och Tora Nygrens brev i handen. Hennes eget är tjockast, Vanda skriver mer till sin lilla tolvåriga väninna än till sin mor. Helga vet varför. Helga vet att Vanda vet att Helga är den enda som *vet*.

Vanda är det bästa i Helgas liv näst mor. Ingen är så vacker och snäll som Vanda och ingen är det så synd om. Ändå var Vanda gladare än alla andra, innan hennes lilla nyfödda barn dog och hon blev tyst och konstig och kom på dårhus. Det vill säga dårhus, det sa bara ungar och skvallerkärringar. Vanda var på sinnessjukhus, så hette det. Och där blev hon väl bra till slut, men som den gamla Vanda blev hon inte, men det gjorde bara att Helga älskade henne ännu mer. Det var ju också Helga som begrep varför Vanda måste bort. Bara Helga hade sett det hemska inne på hotell Garni där Vanda jobbade. Till Vanda hade Helga aldrig sagt vad hon såg, men Vanda begrep utan ord. Jobba hos en fet gubbe som vill titta på en utan kläder, det kan man inte. Så mycket begriper Helga, och hon har också vett att hålla tyst.

Detta och mycket annat far genom Helgas huvud nu, där hon står med båda breven i handen. Plötsligt känner hon

att livet är tungt och sorgligt för så många, både sådana som hon känner som Tora och Vanda och sådana som hon aldrig skall lära känna, som den döda Helga och hennes många syskon och stackars änka till mor, C M Andersson. Ja, nu vet Helga ju inte så mycket, för att stod inget om det i annonsen, men lite får man tänka ut på egen hand om man skall begripa sig på folk

Men det här duger inte! Tora måste ju ha sitt brev, så som hon har väntat, lika otåligt.

- Tora! ropar hon upp mot Nygrens dörr. Brev! Från Vanda! Jag fick också!

Toras gråsprängda huvud blir synligt i dörren, hon håller pekfingret för munnen.

- Schhhhh! Din lillebror har just somnat. Han va så grinig så han fick lägga sej ett tag. Få se, ge mej brevet. Äntligen, den förfärliga tösabiten! Nå, då lever hon väl å har hälsan i alla fall. Vill du komma opp ett slag?

Men Helga skakar på huvudet. Hon vill vara ensam nu med brevet.

- Inte nu. Ja kommer opp å hämtar han sen. Ja ska bara läsa brevet och diska för de lova ja mor, sen kommer ja opp.

- De brådskar inte. Sven kan va här tess Hilma kommer. Gå in du, stå inte i draget då blir du sjuk igen, säger Tora och nickar. Hon vill väl också vara ensam med sitt brev.

BREVET

Nu sitter Helga åter vid köksbordet. Det är som om hon inte riktigt *vill* öppna brevet: ett brev är bättre – åtminstone mer lovande och lockande – innan det är läst, så mycket vet hon. Man kan sitta och titta på det, fingra på kuvertet, hålla upp det mot ljuset och kanske urskilja några bokstäver eller till och med ord. Man kan titta på Vandas handstil på kuvertet:

*Fröken Helga Svensson
Bruksgatan 15
Hälsingborg*

Fröken Helga Svensson, det ser inte så tosigt ut, tänker den blonda tösen och drar i sin ena långa ljusa fläta. Tänk om man kunde få klippa av dom här, då skulle "fröken" passa lite bättre. Tolv år, nåja, praktiskt taget. Asta, som bara är ett år äldre, hon har fått klippa av sig sina och sover på papiljotter varenda natt. Det gör nog ont förstås, även om hon säger att det inte alls känns bara man har somnat. Och det kan väl vara värt pinan att ha en massa ystra lockar som dansar så flott kring halsen när man skakar på huvudet. Helga har märkt att Asta skakar titt och tätt på huvet nuförtiden och hon begriper nog att det är för den där lockdansens skull. Men Asta är ju av en annan sort, särskilt nu sedan hon flyttade från femton bort till Fågelsångsgatan och har börjat på Flickskola.

Innan jag låter Helga öppna brevet från Vanda Nygren som numera bor i Stockholm måste jag berätta lite om henne

och världen runt omkring henne:

Hon är äldst av – än så länge – sex syskon. Hennes far heter Julius och är stensättare: han bygger gator och trottoarer i den stad där Helga och många år senare jag själv växte upp. Hennes mor heter Hilma och är just nu på ett av sina ströjobb som hon måste ha för att det skall bli mat och kläder åt den stora familjen. Julius är nämligen inte alltid till att lita på – nog för att han arbetar och sliter som alla fattiga fick göra under den här tiden, men alltför mycket av det han tjänar går till öl och brännvin. Det är inte ovanligt det heller, Julius är inte supigare än många andra, men det är bekymmersamt i alla fall.

Av Helgas syskon går de tre äldsta i skolan: Hilmer, Annastina och Elisabeth. De två små, Vilhelm och Sven som är fem och fyra, de leker på gården eller på gatan utanför om dagarna. De stunder Hilma måste vara borta tittar Tora Nygren eller någon annan i huset till dem om inte något av syskonen har hunnit hem från skolan. Det går bra för det mesta, för gatan är liten och smal och inget annat än cyklar och hästkärror brukar köra där. Ner på de stora gatorna vid hamnen, Järnvägsgatan och Hamntorget, är det förbjudet att gå för de små, och de lyder också. För det mesta

Allt det som jag berättar om hände för mycket länge sedan, och jag var inte själv med då. Det jag vet har jag hört av Helga, som var min mor, av Hilma, min mormor och av andra som var med. En del har jag läst, och det jag inte kan veta har jag tänkt ut. Man kan påstå att jag har ljugit ihop det. Men man kan lika gärna kalla det för att jag har fyllt ut mina kunskapsluckor med sådant som mycket väl skulle kunna ha hänt ... kanske till och med *har* hänt. I den meningen är min berättelse om Helga sann.

När hon nu sitter där och fingrar på ett brev så rör det en annan familj, Nygrens, som spelar stor roll i det jag berättar. Tora och Vanda som redan skymtat här är mor och

dotter. Tora är på sätt och vis den viktigaste av alla i gårdshuset i femton, hon klarar allt och hjälper alla när hon kan. Hennes man Calle är av den skötsamma sorten, och det är hennes två söner Emil och Erik också. Erik är gift och har flyttat hemifrån, liksom Vanda. Men Vanda är inte gift. Hon fick ändå ett barn, det är snart fem år sedan nu, och det lilla kräket dog genast. Onda tungor sa och säger ibland ännu att det var lika bra eftersom det ändå var en oäkting. Sådant tålde inte, inte av dem som ansåg sig förmer och bättre än andra, och fler flickor än Vanda blev sjuka av olycka. Men nu bor Vanda i Stockholm där ingen vet något om henne, och hon har hunnit bli 23 år gammal. Men om någon fästeman, som brevbäraren skojade om, har hon inte berättat.

Än så länge. I det här brevet kanske? Låt oss återvända till Helga just som hon beslutat sig för att äntligen sprätta upp kuvertet med en kökskniv.

Hon håller det så att hon kan läsa på kuvertets baksida:
Afs: Vanda Nygren, Skepparegatan 24, c/o Myrberg,
STHLM Ö. Helga fnissar lite, Vanda blandar gammal och ny stavning rätt så friskt, och hon skriver alltid "afs" bakpå sina brev.

Det är ett tjockt brev, flera ark, och överst på det första läser Helga:

"Stockholm den 8 maj 1923."

Men jösses, det är ju snart två veckor sen, tänker flickan. Fast hon kanske inte hade nåt frimärke. Ofta blir Helgas egna brev lite ålderstigna innan de hamnar i brevlådan av just det skälet.

Hon läser vidare:

"Kära Helga!

Nu är det längesedan jag skrev till Dig och till Mor har jag inte heller haft tid att skriva och inte till Erik och

Dagmar heller. Det är mindre med tid för mig nu än när jag jobbade på Hotellet, där hade jag ordnade tider, men Frun tycker visst att jag helst skall jobba alltid. Hon är ju snäll, men jag har ändå funderat på om jag inte skulle ta och säga ifrån. Särskilt nu som denna våren har Frun haft huset fullt med folk enda sen i påskas. Men till Hotelljobb och Restaurant det vill jag inte tillbaks till, det säger jag Dig och Du vet ju varför.”

Här gör Helga en paus. Jodå, hon vet varför. När man är som Vanda, så obegripligt vacker, då är alla karlar efter en, och på Hotell och Restauranter där finns det massor med karlar av en särskild sort. Helga vet nog.

”Varannan lördag och Söndag och onsdagar efter sex, så skulle det vara sa Frun, men sista tiden har jag inte sett så mycket av dom där ledigheterna. När man är piga får man som Du ser slita, se till Helga lilla att Du blir något annat, Du är ju så duktig i skolan Du. Dom kallar mig *jungfru*, men piga är precis vad man är.”

Helga ler lite igen, sådär säger Vanda jämt, hon var visst själv inte så värst ”duktig”, men inte hjälper det när man är fattig hur bra man är på att räkna och stava! Helga vet bara två som går i fina skolor, det är Asta Jansson och hennes storebror Bertil. Inte är det för att de är bättre än de flesta av gårdsungarna i skolämnena, ånej. Men deras far, som förut bara var förman på Reymersholms, han har fått gå in i sin svågers firma, Sjunnessons Mekaniska, som kompanjon och blivit disponent och då kan man skicka sina barn till skolor där man blir annat än piga.

”Men man skulle väl inte klaga”, fortsätter Vandas brev. ”Om man lever och har helsan, som Mor säger. Jag skall väl hellre tala om för Dig lite hursom jag har det nu och sådant som har hänt den sista tiden.

När jag är fri så går jag alltid ut för jag tycker inte om att vara hemma, alltid är det nåt som behövs och då ropar

Frun på mej även om det är sagt att jag skall vara fri. Allra helst vill jag härifrån när unge Herrn är hemma på permission, om han har jag väl skrevet förr? Han är Cadett och ligger på Karlberg, det är alldeles utanför Stan så han kan komma hem ofta, och han skall bli något högt inom det militära, precis som salig Översten, det är Fruns man det, hon säger alltid så när hon snackar om han.”

- Om *honom*, tänker Helga som inte har börjat sjätte klass men redan skriver bättre svenska än de vuxna hon har omkring sig, utom Emil Nygren förstås som brukar få in artiklar i Bolsjevikernas tidningar till och med i Stockholm. Hon låter än en gång brevet sjunka ner i knät och vandrar med blicken över köket medan hon tänker.

- Den där sonen. Han är förstås lika farlig som alla räliga karlar på restauranterna. Han vill förstås också göra det där med Vanda.

Helga blir orolig. Tänk om det händer med Vanda en gång till! Hon flydde från direktören på Garni här i stan, och hon slutade på Hellman i Stockholm. Men hur länge kan man hålla på och sticka sin väg på det viset? Måtro Vanda skriver mer om den där Cadetten ...

”Jag går ut på gatorna och tittar i alla fina skyltfönster. Du skall veta att här finns det att köpa om en har pengar, på Norrmalmstorg och Nordiska Kompaniet och alla modeaffärerna på Kungsgatan som är den stora fina gatan, nån sån finns inte därhemma. Och såna hattar dom har! Du tycker ju det är lattjo med hattar, Helga, Du skulle se alla dom som finns här och som dom fina damerna har på sig, med fjädrar och frukter och en gång såg jag en med ett helt fågelbo. Ja tänk om Du kunde komma hit nån gång, va gärna jag skulle visa Dig allt som finns här!”

Lattjo, tänker Helga, det måste va nåt dom säger där i Stockholm. Tänk om Vanda har börjat prata malligt, med stockholms-r och sådant, och långa spända ååååljud?